

dr. Marko Pavliha

Iskanje soglasja o temeljnih vrednotah

Non est enim in rebus vitium sed in ipso animo.
Napaka ni v stvareh, temveč v mišljenju.
Seneka

Od vseh sklepov me najbolj bolijo tisti,
ki sem jih sprejel, pa ne uresničil.
Spaceman

Dobro se (skoraj) vedno vrne z dobrim
ali drugače in bolj pragmatično:
izplača se biti pošten.
dr. Marko Ilešič, sodnik Sodišča EU

I. Denar je svetá in šentflorjanskih logov vladar

Najhujši virus človeštva je denar s hudičevimi mutacijami. Ljudi je razkosal na trpeče, povprečno živeče in Coelhov maloštevilni Super-sloj, ki ukazuje celotnemu planetu. O moralnih mejah trgov, nepravični razporeditvi bogastva na bančnih računih razvpitega "enega odstotka" in vladavini transnacionalnih korporacij oziroma o vzponu nelegitimne oblasti in zatonu demokracije kakor tudi o morebitnih rešitvah, na primer o globalni progresivni obdavčitvi kapitala, argumentirano pišejo številni ugledni tuji avtorji, denimo Naomi Klein, Michael Sandel, Thomas Piketty, Joseph Stiglitz, Robert Solow, Paul Krugman in Susan George, pa tudi na naših zapečkih bi se kdo našel. Toda zdi se, da govorijo sami sebi in somišljenikom, glavnih krivcev za vrednotno razsulo pa se očitno prime le premoženje in kdaj pa kdaj kaka sankcija brez haska.

Šestina svetovnega prebivalstva je še vedno skrajno revna; po podatkih Eurostata živi v Evropski uniji kar 122 milijonov ljudi pod pragom "teganja za revščino ali socialno izključenost". Razpasel se je kult opevanja zale mladosti in črtenja grde starosti, ki je vse bolj z nesnago zasut vrec modrosti. Obsedenost z učinkovitostjo – tako Renata Salecl – je oblikovala nov diskurz morale, ki zajema pravila obnašanja, oblačenja, odnosa do hrane in predvsem do lastnega telesa, kar kajpak služi zlasti interesom kapitala. Stopnjuje se proces poneumljanja ljudi z ogromnimi količinami informacij, od katerih pretežna večina sodi v koš za digitalne odpadke. Tudi najpogumnejši ustvarjalci se slej ko prej znajdejo v krempljih samocenzure, razen če so pripravljeni žrtvovati popolnoma vse, imetje in živetje. Zasvojenost z opojnimi substancami je degenerirala v internetno histerijo, odrsko puritanstvo pa je za spuščnim zastorjem največkrat hipokrizija.

Kot lucidno razmišlja Yuri Yatsko, fizik, psiholog in znanstvenik, ki raziskuje skrajni domet (para)znanosti in ezoterike, civilizacijo upravljajo strukturni mehanizmi, recimo vlade, parlamenti in druge institucije, ter nestrukturni, ki posedujejo usodno moč. Med te uvršča vojno oziroma agresijo, genocid (ki se dogaja tudi na mehák način, denimo s tobakom, alkoholom, gensko spremenjeno hrano, zdravili in drogami), finančno-kreditni bančni sistem, medije, ideologijo, zgodovino (znanje o preteklosti) in sistem vrednot (kultura, jezik, pisava itd.).

Mar je etika v tej igralnici ničelne vsote, v hiši iz kart, kjer pustošijo partitokracija, patokracija, surov pragmatizem in manipulacija, res nemočna? Kaj se je v dobi tehnike, kibernetike in obče digitalizacije pripetilo krščanski in laični morali ter morali odgovornosti, *what is the price of unpriced values?* So res vrednote v glavnem iste, samo tehnologija se spreminja?

"Zli vrlino bolj preganjajo, kakor jo dobri cenijo," je nekoč pripomnil Don Kihotov oče Miguel de Cervantes, pa še prav je imel.

Nemara velja v tem kontekstu omeniti Nialla Ferguson, ki je menda "najbriljantnejši zgodovinar svoje generacije" (*The Times*), njegova knjiga o vzponu in skorajšnjem zatonu zahodne civilizacija (*Civilization: The Six Killer Apps of Western Power*) pa je mojstrovina, saj "fascinantna dejstva kipijo z vsake strani" (*Sunday Times*). Ferguson se sprašuje, zakaj zadnjih 500 let Zahod dominira svetu in za odgovor ponuja "šest ubijalskih aplikacij", ki smo jih razvili na tej strani planetarne poloble, primanjkovala pa so Vzhodu. To so konkurenca, znanstvena revolucija, vladavina prava s predstavniško oblastjo (demokracija), sodobna medicina, potrošniška družba in protestantska delovna etika. Konkurenca se je razvijala, ker je bila Evropa politično razdrobljena na okoli 1000 večjih

ali manjših pravnih entitet, ki so med seboj tekmovali. Ker je sleherna želela biti boljša v vojaškem in trgovinskem pomenu, je to vplivalo na kakovost izdelkov in storitev. Zato za Fergusona ni presenetljivo, da so se vsa najpomembnejša odkritja 17. stoletja v matematiki, astronomiji, fiziki, kemiji in biologiji utrnila v zahodni Evropi, skoraj vsi poglobljeni dosežki 19. in 20. stoletja v zdravstvu, vključno z obvladovanjem tropskih bolezni, pa so rezultat prizadevanj zahodnih Evropejcev in Severnoameričanov. V angleško govorečem svetu je vzkalila optimalna družbena in politična ureditev, pognojena s spoštovanjem zasebne lastnine in pravico do zastopstva lastnikov premoženja v izvoljenih zakonodajnih telesih. Potrošniška družba je omogočila industrijski revoluciji razcvet povsod tam, kjer sta obstajali ponudba naprednih tehnologij za izboljšanje storilnosti in povpraševanje po vse več boljših in cenejših izdelkih, začeni z bombažnimi oblačili. Reformacija je botrovala protestantski delovni etiki, saj so Zahodnjaki prvi povezali ekstenzivno in intenzivno delo z višjimi stopnjami varčevanja, kar je omogočilo akumulacijo kapitala. To naj bi tudi pojasnjevalo bistveno višjo stopnjo razvitosti in demokratičnosti v Severni Ameriki, ki so jo pretežno zasedli Britanci, in drugačno situacijo v Južni Ameriki, ki so jo zavzeli Španci in Portugalci.

Zdaj je očitno čas za spremembe. Po Fergusonovem mnenju Kitajska nezadržno pridobiva prednost pred Vzhodom tudi zaradi "uvažanja" protestantske delovne etike, ki ji lahko očitamo – tako na primer Ali Žerdin – le sebičen odnos do okolja oziroma narave. Na Kitajskem danes živi okoli 40 milijonov protestantskih kristjanov, po mnenju nekaterih celo od 75 do 110 milijonov; za primerjavo: leta 1949 jih je bilo milijon in pol. Skupaj z 20 milijoni katolikov je tam torej 130 milijonov kristjanov, ki so bolj pobožni od njihovih evropskih bratov in sestrá, saj se redneje udeležujejo bogoslužja. Kitajci tudi cerkve gradijo z najhitrejšim tempom in natisnejo več Biblij kot jih v drugih državah.

Bo vse to vplivalo na skorajšnjo drugačno podobo sveta? Zelo verjetno.

Francesco Rocca, podpredsednik Mednarodne federacije Rdečega križa, je nedavno takole opisal bistvo begunske krize, ki je eden najhujših aktualnih primerov človečanskega razsula:

"Ilegalen je odziv vlade, ki ne poskrbi za ljudi, ki prosijo za zaščito. Ilegalen je lahko pravni status, človeško bitje pa ne more biti ilegalno in je treba z njim ravnati spoštljivo."

Mar niso migranti, prebežniki, azilanti in vsi ostali bežeči posledica Zahodnega izvoza "demokracije" na Vzhod? Kaj pa demografska dogajanja

v Evropi, ki kažejo, da bo najstarejša celina nekje do leta 2050 potrebovala dodatnih 20 milijonov parov pridnih rok? Kaj se dogaja s človečnostjo in človekovim dostojanstvom?

Globalne krivice še bolj peklijo zaradi lokalnih (j)etičnih klic, kajti kot je že Lev Nikolajevič Tolstoj krstil *Ano Karenino*, so si vse srečne družine podobne, vsaka nesrečna pa je nesrečna na svoj način. Slovenija ni srečna družina, čeravno bi lahko bila radostna butična državica na morski strani Triglava. Ideološki vrag nas pehá narazen na bolešno razmaknjena bregova, na naše in vaše, cerkvene in brezbožne, šentflorjanske plebejce in patricije, sociopate, psihopate in bojda normalne, partizane in domobrance, komuniste in oporečnike, Janševe in Kučanove, rdeče in črne, geje in heteroseksualce, tiste iz Murgel in one iz Lepene, nihiliste in optimiste – vse to zaradi tako imenovane polpretekle zgodovine, ki je najbrž vsaj delno skrivenčena in prikazana tako kot ustreza posamezni interesni skupini. Unescov umetnik za mir Marko Pogačnik je nekoč lucidno pripomnil, da Slovenija potrebuje tretjo osamosvojitvev, ki bi nas osamosvojila pred lastno nesamostojnostjo. Toleranca je po slovenski navadi ignoranca, ki jo človek kaže človeku z molkom in neodzivnostjo, največkrat zaradi prezira, zavisti ali surove nevzgojenosti, pri čemer ima dovolj brun v lastnih očeh, da jih lahko meče pod noge ali zasaja drugim. Smo kot pobegli vlak, na katerem se v gneči pehamo za mesto vlakovodje, toda ko odpademo kot "knof od gat", se premnogi ne zmorejo sprijazniti s pomožno ali potniško vlogo, zato se obesijo na silno zavoro ali, še bolj uničevalno, sežejo po kretnicah. Zategadelj tako kot navidezno modra Zemlja tudi naša prelestna zemljica potrebuje globalni etos, spoštovanje vsaj tistih osnovnih vrednot, ki so nam skupne tisočletja; osrediniti se moramo na povezovalno namesto na razdruževalno.

Tolikokrat izgovorjena, zapisana, čislana in zlorabljena beseda *sprava* bo resnično prava ne le brez svoje prve črke, marveč še le tedaj, ko jo bomo doživljali iskreno, sočutno in človeško dostojanstveno. Etimološko nam veleva, da popravimo, uredimo, izboljšamo, pospravimo in obvladamo moralni kaos v naših glavah in srcih.

II. Iz pradavnine prek Mezopotamije do človekovih pravic in svoboščin

Humani zametki prava, morale, etike in etosa segajo v prazgodovino k našim daljnim prednikom, ki so živeli družno zaradi obrambe pred plenilci, pokopavali so svoje mrtve, skrbeli za bolne in si medsebojno pomagali.

Že starodavni mezopotamski zakoniki so zagotavljali sveženj temeljnih človečanskih vrednot, denimo nedotakljivost življenja, zdravja, telesne integritete in svobode, kakopak na način, ki se dandanes zdi barbarski, tedaj pa je bil že zaradi vnaprejšnje javne razglašenosti pravičen. Tamkaj najdemo tudi skrb za starejše in onemogle, spoštovanje obljub oziroma pogodb in še marsikatero vrtilino. *Spiritus agens* najstarejših kodifikacij se je s pridihom naravnega prava skozi stoletja krepil v grško-rimskih izročilih, religijah in filozofskih naukih, med renesanso in razsvetljenstvom vse do moderne ere, ko se v ospredje pririne pragmatičnost etičnega obnašanja.

Individualne in kolektivne pravice in svoboščine kot konkretna manifestacija prava in etike so bile prvič zapisane med francosko revolucijo v *Deklaraciji o pravicah človeka in državljana* (1789), ki je vsaj papirnato (da ne rečemo brez-glavo) priznavala ljudem, da se rodijo in živijo svobodni ter enaki v pravicah, družbene razlike pa smejo temeljiti samo na splošnem interesu. Cilj vsakega političnega združevanja naj bi bila ohranitev naravnih in nezastarljivih človekovih pravic, ki so svoboda, lastnina, varnost in upor proti zatiranju. Svoboda je v tem, da lahko storiš vse, kar ne škodi drugemu, zato izvrševanje naravnih pravic slehernika nima drugih omejitev kot one, ki zagotavljajo drugim članom družbe, da uživajo enake pravice. Te meje sme določiti le zakon, ki lahko prepove zgolj družbeno škodljiva dejanja. Vse, kar z zakonom ni prepovedano, je dovoljeno, zatorej nikogar ni mogoče prisiliti k nečemu, kar ni zakonodajno zapovedano.

Dve leti pozneje so na zahodnem obrežju Atlantskega oceana po francoskem vzoru spisali *Listino pravic* (1791), ki jo sestavlja prvih deset amandmajev ameriške ustave.

Za tlakovanje sodobne demokracije in humanizma so ključni pravni akti prejšnjega stoletja s področja varovanja človekovih pravic in svoboščin, denimo *Ustanovna listina Združenih narodov* (1945), ki že v preambuli poudarja vero v temeljne človekove pravice, v *dostojanstvo* in vrednost človeške osebnosti, kakor tudi enakopravnost moških in žensk ter velikih in malih narodov. Ta svetovna organizacija naj bi ustvarila pogoje, kjer bi obveljali pravičnost, spoštovanje mednarodnopravnih obveznosti, strpnost in skupno življenje v miru oziroma dobri sosedski odnosi. Pripomogla naj bi k socialnemu napredku in boljšim življenjskim pogojem v večji svobodi, med cilji Združenih narodov pa so izrecno poudarjeni mednarodni mir in varnost, prijateljski odnosi med narodi ter mednarodno sodelovanje z reševanjem mednarodnih problemov ekonomske, socialne, kulturne ali človekoljubne narave. Razvijali in spodbujali naj bi spoštovanje

človekovih pravic in temeljnih svoboščin za vse ljudi, ne glede na raso, spol, jezik ali vero.

Tudi *Splošna deklaracija človekovih pravic* (1948) izhaja iz priznavanja prirojenega človeškega dostojanstva vseh članov človeške družbe in njihovih enakih in neodtujljivih pravic, ki so temelj svobode, pravičnosti in svetovnega miru. Vsi ljudje se rodijo svobodni in imajo enako dostojanstvo in enake pravice. Obdarjeni so z razumom in vestjo in bi morali ravnati drug z drugim kakor bratje. Vsakdo ima pravico do življenja, prostosti, osebne varnosti, pravne sposobnosti, enakosti pred zakonom, zasebnosti, državljanstva in nekaterih drugih stanj in položajev. Na dostojanstvu, ki je prirojeno vsem članom človeške družine, in priznanju njihovih enakih in neodtujljivih pravic, temeljita tudi *Mednarodni pakt o državljskih in političnih pravicah* ter *Mednarodni pakt o ekonomskih, socialnih in kulturnih pravicah* iz leta 1966.

Po *Evropski konvenciji o varstvu človekovih pravic in temeljnih svoboščin* (1950) je bistvena pravica do življenja, ki ji sledijo prepoved mučenja, suženjstva in prisilnega dela, pravica do svobode in varnosti, pravica do poštenega sojenja, svoboda vesti, mišljenja in vere, svoboda izražanja in vrsta drugih pravic in svoboščin. Iz (vsaj meni) neznanih razlogov ne konvencija ne njeni protokoli izrecno ne zagotavljajo varstva človekovega dostojanstva. Le zakaj?

Plemenitejša je *Lizbonska pogodba* oziroma prečiščena *Pogodba o Evropski uniji* (2007), ki krepko podčrtuje vrednote spoštovanja človekovega dostojanstva, svobode, demokracije, enakosti, pravne države in spoštovanja človekovih pravic. Te vrednote so skupne vsem državam članicam v družbi, ki naj bi jo označevali pluralizem, nediskriminacija, strpnost, pravičnost, solidarnost ter enakost žensk in moških. Unija in države članice se morajo na podlagi načela lojalnega sodelovanja medsebojno spoštovati in si pomagati pri izpolnjevanju pogodbeno predpisanih nalog. Unija priznava pravice, svoboščine in načela iz *Listine Evropske unije o temeljnih pravicah* iz leta 2000 in 2007, ki ima enako pravno veljavnost kot omenjena *Pogodba o EU* in *Pogodba o delovanju EU*. Tudi tu so na prvem mestu človekovo dostojanstvo, pravica do življenja, pravica do spoštovanja telesne in duševne celovitosti, številne svoboščine, enakost, solidarnost, pravice državljanov in sodna varnost.

Evropsko in mednarodno pravo se hvalevredno zrcali v *Ustavi Republike Slovenije* (1991), vključno z nedotakljivostjo človekovega življenja, varstvom osebne svobode in varstvom človekove osebnosti in dostojanstva, ki bi po vzoru evropske listine sodilo na začetek drugega poglavja o človekovih pravicah in svoboščinah in ne nekam na sredino. Pomembna

je določba, da so človekove pravice in temeljne svoboščine lahko omejene samo s pravicami drugih in v primerih, ki jih določa ustava. Naš vrhovni predpis je napreden tudi glede uzakonitve pravice do zdravega življenjskega okolja in dolžnosti države, da skrbi za njeno uresničevanje, kar skozi prizmo *Lizbonske pogodbe* pomeni dodatno obveznost izboljševanja kakovosti okolja, ne le varovanja pred onesnaženjem.

Bomo tem pravicam dodali vsaj še tri, recimo pravico do čiste pitne vode, pravico do mobilnosti, pravico do dobrote in pravico do obče sreče, ki jo omenja ameriška *Deklaracija o neodvisnosti* iz leta 1776?

III. Projekt svetovni etos (*Weltethos*)

Vrednotno vezivo citiranih pravnih aktov je vsebovano v *Deklaraciji svetovnega etosa parlamenta svetovnih religij* (1993), ki se je rodila po zaslugi profesorja Hansa Künga in je namenjena vsem ljudem, na Zahodu in Vzhodu, vernim, agnostikom, panteistom in ateistom, ne glede na intimno prepričanje. Religija in država naj bosta ločeni, ampak za božjo in civilno voljo, naj ne delujeta druga zoper drugo! Temeljne vrednote in načela svetovnega etosa so človeškost, zlato pravilo, nenasilje, pravičnost, resnicoljubnost in partnerstvo. Primarna humana zahteva je, da z vsakim človekom ravnamo človeško, da ima sleherni človeško bitje nedotakljivo dostojanstvo navzlic morebitni drugačnosti, da se do soljudi obnašamo sočutno, kar veleva zlato pravilo domala v vseh religijah in filozofskih naukih. Iz tega načela izhajajo pradavna vseobsegajoča pravila za kultiviranje nenasilja in spoštovanja življenja, solidarnosti in pravičnega gospodarstva, strpnosti in resnicoljubnosti, enakih pravic in partnerstva med moškim in žensko. Svetovni etos ni krščanska in zahodnjaška iznajdba, ampak je skupna vrednotna dediščina človeštva, katere bistvo sta metanačeli človeškega dostojanstva in tolerance, *ergo* strpnosti do drugačnih nazorov. V tem duhu so predstavniki, lastniki in upravitelji gospodarskih družb ter drugih organizacij oktobra 2009 na sedežu OZN podpisali še *Manifest za globalni gospodarski etos – posledice za svetovno gospodarstvo*, ki bi ga moral znati na pamet sleherni menedžer.

Junija 2012 je bilo z *Manifestom Gibanja svetovni etos Slovenija* v Küngovi navzočnosti ustanovljeno gibanje, ki si znotraj globalne etike prizadeva živeti kot etična vest naše domovine, zato članice in člani po svojih najboljših močeh stremimo za tem vzorom, in sicer z etičnim ravnanjem tako v mišljenju kot v konkretnem delovanju. Kot civilna družba vključujemo vse ljudi dobre volje v projekt humanizacije sveta in

utrjujemo vrednote svetovnega etosa s predavanji, srečanji, članki in razpravami, knjigami, prek svetovnega spleta, z mednarodnimi povezavami in drugimi oblikami javne komunikacije. Če bi se izkazalo, da bi naša prizadevanja laže uresničevali v pravno formalni obliki, bomo ustanovili društvo in kasneje krovno zvezo, ki bi združevala tudi druge etično naravnane civilno-družbene organizacije v Sloveniji. Dosedanje izkušnje kažejo, da za uresničevanje naših prizadevanj pravno-formalna oblika ni potrebna, še zlasti pa ne želimo ustanoviti politične stranke. Gibanje podpira vse podobne oblike civilne družbe, ki krepijo svetovni etos, zato jih vabi(mo) k sodelovanju. Med drugim pozdravljamo prizadevanja Mednarodnega kolegija za preoblikovanje mednarodnega prava v splošno, skupno pravo človeštva, za uveljavitev načela planetarne intersolidarnosti in sprejetje univerzalne deklaracije o soodvisnosti v okviru Organizacije združenih narodov. Svetovni etos pač zahteva svetovno pravo, ker eden brez drugega ne moreta zares zacveteti. Pripadniki gibanja smo zasebno in javno angažirani, zagovarjamo in utrjujemo etične zapovedi manifesta za globalni gospodarski etos.

Zavedajoč se dejstva, da je bil slovenski prostor skozi zgodovino vselej na križišču različnih idejnih in kulturnih tokov, želimo samozavestno in tvorno prispevati k oblikovanju in uresničevanju globalne ideje humanosti ter poglobljanju medkulturnega in medreligijskega dialoga doma in v svetu. Zato naša etična skrb velja tudi soustvarjanju zdravega, utemeljenega in vzajemno spoštljivega dialoškega duha znotraj slovenskega kulturnega prostora, da ta ne bo bogat samo v mišljenju in udejanjanju razlik v njihovi različnosti, temveč tudi v mišljenju in udejanjanju razlik v njihovi enotnosti. Idejo svetovnega etosa mislimo in uresničujemo kot osrednjo vrednotno paradigmo, ki omogoča ohranjanje in negovanje različnosti na temelju enotnih vrednostnih izhodišč, ki so v njihovi elementarni človečnosti skupna vsem religioznim in sekularnim kulturam.

Za pozitivno preobrazbo svetá je neizbežen prepoved slehernega posameznika. Vsakdo naj služi kot val morjá, ki se ponosno zaveda svoje individualne gibkosti, slanosti, toplote in vsebnosti ter istočasne simbioze v vesoljnem oceanu.

Papež Frančišek svari pred ideološkim ekstremizmom, pred katerim ni imuna nobena religija. "Vemo, da nas odstranjevanje sovražnika zunaj nas lahko zapelje, da hranimo sovražnika znotraj nas," pravi, kot naj bi po indijanski legendi v nas bivala dobri in slabi volk, prevlada pa tisti, ki ga bolj negujemo. Eno ključnih idej svetovnega etosa je v svoji čudoviti knjižici *Neverjetna Japonska* preprosto razložil pater in misijonar Pedro Arrupe, potem ko je skoraj trideset let deloval v deželi vzhajajočega sonca:

”Kadar koli se srečam z ljudmi, o kakršnih sem pravkar govoril, a takih je neštevilno, pomislim: božje usmiljenje bodo dosegli tudi tisti, ki imajo res dobro voljo in poznajo Boga toliko, kolikor morejo po naravnem zakonu, četudi žive in umirajo daleč od njegove vidne Cerkve.”

Svetovni etos je identičen posvetni etiki, ki jo oznanja štirinajsti dalajlama Tenzin Gyatso s klicajem na sočutju do vseh živih bitij, narave in veselja. Na podlagi znanstvenega preučevanja zahodnih in vzhodnih kultur se je do podobnih ugotovitev dokopal moralni psiholog Jonathan Haidt s pluralistično teorijo prirojenih moralnih matric. Na prvo mesto postavlja skrb za sočloveka in vzajemno varovanje pred škodljivimi vplivi, kar bržkone zaobjema tudi gostoljubje, kajti kot lepo pravi Lenart Škof, je to ”eden najstarejših zakonov človeštva in spada med tako imenovane naravne zakone, ki ne potrebujejo utemeljitve”. Haidt našteva še pravičnost in poštenost, ravnanje s sočlovekom v sorazmerju z njegovimi dejanji, svobodo, nasprotovanje tiranstvu in zatiranju, lojalnost do družine, domovine in vsake skupine, v kateri se osmišljamo, avtoriteto, spoštovanje tradicije in legitimne hierarhije, nasprotovanje prevratništvu in svetost ali čistost, izogibanje odvratnosti in gnusu.

Podobno dokazujeta psihologa Adam Grant z razpravo o dajalcih, jemalcih in ujemalcih (pomoč drugim poganja naš lastni uspeh) ter Dan Ariely s smelo tezo, da je nepoštenost mogoče zmanjšati tudi z nadzorom in moralnimi opomniki – etičnimi kodeksi (halo, poslanci, je kdo doma?).

Pred več kot štirimi desetletji je znameniti socialni psiholog Stanley Milgram šokiral svet s knjigo *Poslušnost avtoriteti*, v kateri je dokazal, da se v določenih okoliščinah lahko vsakemu dogodi, da slepo sledi in izpolnjuje navodila, povelja in zahteve, ne glede na njihovo moralnost. To se ujema s prirojenim čislanjem avtoritete, o katerem govori Haidt, toda ne more in ne sme opravičevati zavrženih dejanj, ker zanje po Karlu Jaspersu odgovarjamo kriminalno, politično, moralno in metafizično. Slednja oblika krivde izvira iz solidarnosti med ljudmi kot človeškimi bitji, zaradi katere je vsakdo soodgovoren za vsako krivico in krivičnost na svetu, še zlasti za najhujše zločine, ki se zgodijo v njegovi navzočnosti ali z njegovo vednostjo.

Generalna skupščina OZN je nedavno sprejela sedemnajst ciljev oziroma ukrepov, s katerimi bi bilo možno v relativno kratkem času odpraviti ekstremno revščino in izboljšati življenje milijardam ljudi. Med njimi so tudi vzgoja in izobraževanje, mir in pravičnost ter sodelovanje. Že René Descartes je navzlic svoji dualistični zablodi pravilno trdil, da kdor želi čim bolj izpopolniti svoj um, se mora manj učiti in več razmišljati,

torej samega sebe vzgajati ter se altruistično in etično samouresničevati. Mišljenje bi moralo biti po Edwardu de Bonu znatno bolj lateralno (prebojno, *out of the box*), ne zgolj logično (linearno), kar bi moralo odlikovati celostno vzgojo in modrostno inteligenco.

Howard Gardner in Umberto Galimberti menita, da bo prihodnost zahtevala usklajeno delovanje petih pojavnih oblik inteligentnosti. Prva je urejajoča inteligentnost, s pomočjo katere razlikujemo med resničnim in lažnim, med dejstvi in domišljijo, med abstraktnim in konkretnim. Na tej podlagi se razvije sintetična inteligenca, ki omogoča zbiranje informacij iz različnih virov in združevanje v enotno sintezo. Potem mora um izuriti še ustvarjalno inteligentnost, ki se zbrusi predvsem s postavljanjem nenavadnih vprašanj; ta z nepričakovanimi rešitvami zahtevajo spoštljivo, duhovno naravnano inteligenco, ki se ne brani razlik in drugačnosti, zatorej je v globaliziranem svetu bistvena. Prav tako je treba spodbujati *etično inteligentnost*, ki se ne opira le na lastno vest in interese, marveč skrbi za potrebe skupnosti. Mar ni za razsvetljenega človeka najhujša kazen prav pekljenje vesti?

Holistična vzgoja je ključna za prevrednotenje vrednot, kajti kot je že pred desetletji učil Franc Pediček, mora biti sodobna *paideia* vzgoja v najširšem pomenu besede in najprej funkcija človeka z namenom učlovečevanja, da je zatem lahko funkcija družine, družbe, države, ideologije, gospodarstva in politike. Podobno je Karl Ozvald zagovarjal kulturno pedagogiko kot "kažipot za umevanje včlovečevanja", dalajlama pa še dandanes verjame v izobraževanje glave in vzgojo srca. Temu bi lahko dodali pristavek, naj besede meso postanejo oziroma da je skrajni čas za konkretizacijo in implementacijo zapisanega.

IV. Soglasje o temeljnih vrednotah za prihodnost slovenske družbe

Gibanje Svetovni etos Slovenija je oktobra v Cankarjevem domu organiziralo že tretji posvet, in sicer v Kosovelovi dvorani, ki je potrdila pesnikovo prepričanje, da je človek poslanec celote, zatorej "kar čuti, da mora napraviti, mora napraviti za celoto". Na prvem dogodku smo govorili o svetovnem etosu globalno in lokalno, na drugem o pomenu holistične vzgoje in na tretjem o iskanju soglasja o temeljnih vrednotah za prihodnost slovenske družbe. Že drugič je bil pokrovitelj predsednik vlade Miro Cerar, ki se je zadnji hip opravičil, saj je zaradi begunske krize vlada zasedala do petih zjutraj, čez nekaj ur pa so najvišji politiki menda že nadaljevali sestankovanje v parlamentu. Metaforično po Borutu

Ošlaju torej kočijaža trenutno ni bilo na naši kočiji, na kateri sedimo potniki državljani, vlečejo pa jo parlamentarni, vladni, sodni, gospodarski, upravni, zdravstveni, občinski in drugi konji, ki imajo poleg enotnega zamegljenega cilja tudi vsak svojega, vključno s specifično moralo, zato vozimo slalom, škripljemo in se nevarno nagibamo. Med častnimi gosti je bila tudi naša prva pokroviteljica Vlasta Nussdorfer, varuhinja človekovih pravic, ki je v svojem nagovoru poudarila pomen družine, šole in pozitivne naravnosti, da v vsaki stvari vidimo tudi dobro, da kdaj posežemo tudi po knjigi pohval namesto pritožb.

K sodelovanju smo želeli pritegniti tudi predsednika republike, z njim smo se pred meseci celo sestali, a se je nadaljevanka začela in končala pri prvi epizodi, kdo ve, zakaj. Žal sta povabilo na okroglo mizo "vljudno" odklonili kar dve ministrici, izobraževalno-znanstveno-športna in razvojno-strateško-kohezijska, menda zaradi drugih nujnih obveznosti, pri čemer se sprašujem, kaj je lahko za vodilnega politika še pomembnejše kot etika, morala in vrednote. No, vsaj namesto druge se je posveta udeležil njen državni sekretar, zato smo ji v svojih dušah brez zadržkov opravičili odsotnost.

Na posvetu so aktivno sodelovali vplivni predstavniki največjih verskih skupnosti, civilno-družbenih gibanj, znanstvene in umetniške sfere, univerz, gospodarske zbornice, sindikatov, ustavnega sodišča, rednega sodstva, medijev in politike. Zvrstilo se je petnajst imenitnih govorcev, ki si skupaj z naslovi prispevkov zaslužijo omembo v samem pričujočem "telesu" besedila, saj bi jih v opombi pod črto neupravičeno potisnili v ozadje: Borut Ošljaj (Filozofska fakulteta Univerze v Ljubljani), Janek Musek (Inštitut za etiko in vrednote Jože Trontelj), Lenart Škof (Act Tank – Dejanje), Anton Stres (Rimskokatoliška cerkev), Nevzet Porić (Islamska verska skupnost v Sloveniji), Geza Filo (Evangelikiška cerkev Augsburgske veroizpovedi v Sloveniji), Peran Bošković (Srbska pravoslavna cerkev v Sloveniji), Mojca Savski (Budistična kongregacija Dharmaling), Jakob Počivavšek (generalni sekretar Konfederacije sindikatov Pergam), Janja Roblek (predsednica Slovenskega sodniškega društva), Metka Penko Natlačen (Gospodarska zbornica), Marko Pogačnik (Unescov umetnik za mir), Janez Krek (Pedagoška fakulteta), Neža Kogovšek (Mirovni inštitut) in Božidar Voljč (predsednik državne komisije za medicinsko etiko). Nastope sta večinoma povezovala Maša Gedrih in pater Silvo Šinkovec, ki sta se tudi sicer izjemno potrudila za odlično organizacijo posveta.

Prisluhnili smo vrednotnim mantram, ki so teoretično skorajda nesporno harmonične, praktično pa si jih trmasto, vzvišeno, hinavsko in egoistično razlagamo po svoje: dostojanstvo človeka, duhovnost, vera,

vzgoja, družina, šola, mediji, umnost, humanost, evropskost, rast, sobivanje, upanje, pravičnost, spoštovanje, sprejemanje, poslušanje, dialog, drugačnost, nepristranskost, sočutje, skrb za človeka, prijaznost, pravna in socialna država, človekove pravice, socialni dialog, neodvisnost sodstva, delo, pridnost, ustvarjalnost, poštenost, narava, večdimenzionalnost, zdravje, medicina, ljubezen, praznovanje, počitek, *fair play*, kultura, umetnost ...

Dogodek smo zaokrožili z okroglo mizo, na kateri smo sodelovali pravnik in predsednik ustavnega sodišča Miroslav Mozetič, profesor teologije Vinko Potočnik (namesto mariborskega nadškofa metropolita Alojzija Cvikla, ki je zbolel), novinar in urednik Sobotne priloge Dela Ali Žerdin, pisateljica, publicistka, performerka in članica Društva slovenskih pisateljev Nina Kokelj ter moja malenkost kot moderator. Ker je pravo zgodovinsko povezano z univerzalnimi vrednotami, ki so njegovo poglavito hranilo in gibalno ter hkrati vezivo sleherne družbene zgradbe, smo razglabljali o retoričnih in hkrati dejanskih vprašanjih, na primer, v čem je problem, zakaj se kvari tolikanj opevana pravna država (vladavina prava) in se maliči v oksimoron? Je za slovenski narod res tako usodna polpretekla zgodovina, da se ne more(mo) izkoptati iz njenega uničujočega primeža? Kakšen je prispevek ustavnega sodišča – sodišča vseh sodišč in vse bolj prve veje oblasti – h krepitvi osnovnih vrednot slovenske družbe, ki naj bi nas povezovale namesto na oddaljene bregove pehale? Kako lahko mediji, ki so nekoč veljali za sedmo silo, potem za četrto, vse bolj pa dominirajo kot najpomembnejša sila, v večji meri vplivajo na pozitivno prevrednotenje vrednot?

Brez umetnosti, literature in nasploh kulture ne bi bilo več niti slovenskega jezika niti samostojne države. Besede imajo čarobno moč in mitološko celo premikajo gore, kar metaforično pomeni revolucije in preobrazbe. Bi se morali recimo književniki ali vsi umetniki zopet tesneje povezati, tako kot že nekajkrat v zgodovini slovenskega naroda, in kot civilna družba odločneje poseči v zakonodajno in izvršilno oblast?

Sleherna *v-red-nota* bi morala zveneti kot prava nota, ki spravlja v red razglašeno družbo. Zakaj je torej veličastna beseda "moralna" morasto ostala brez zadnjih dveh črk in postala dnevna môra, zakaj je etika vse bolj jetika? Vrednote bi morali živeti, ne samo sanjati, najhujša sankcija za dobrega, umnega človeka pa bi moralo biti pekljenje vesti.

Ali je naš posvet uspel, je bil izpolnil pričakovanja? Da in ne. Pisati in dejati je dobro, še boljše pa bi bilo dobro udejanjiti. Preveč je bilo monologov, po katerih so govorniki zapustili dvorano, domnevno zaradi drugih opravkov, skorajda v stilu *veni, vidi, vici*, pri čemer ni nihče zmagal, kajti

premnogi so zgolj prišli, povedali in odšli. Razprava je bila živahna, a s(m)o bolj ali manj prepričani še naprej prepričevali že prepričane. Pri tem je žalostno in skrb vzbujajoče, da velika večina medijev sploh ni prišla, kar kaže na neverjetno ignoranco in nenaklonjenost čemur koli spodbudnemu in povezovalnemu. Mar je še prezgodaj za iskren Dialog in odkritosrčno iskanje soglasja o minimalnih skupnih temeljih in nadaljnjih nujnih Opekah za izgradnjo prizidka slovenske družbe?